

Українська академія аграрних наук
Інститут аграрної економіки

На правах рукопису

КРИВОРУЧКО Віктор Іванович

**ФОРМУВАННЯ І ЕФЕКТИВНІСТЬ
ОВОЧЕВОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ
В УМОВАХ ПЕРЕХОДУ ДО РИНКОВОЇ
ЕКОНОМІКИ**

Спеціальність 08.07.02. -
Економіка сільського господарства і АПК

В. Кричко

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Київ - 1995

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті економіки аграрних наук Академії Наук України.

ЛНБ України ім. В. Стефаника

00761155 (P)

Науковий консультант

доктор економічних наук, заслужений діяч науки і техніки України
САБЛУК Петро Трохимович

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
БУГУЦЬКИЙ Олексій Андрійович,

доктор економічних наук,
ГРУШКО Віктор Іванович:

доктор економічних наук, професор,
академік Національної Академії наук України
ОНИЩЕНКО Олексій Мусійович

Провідна організація - Національний аграрний університет України

Захист відбудеться 16 листопада 1995 р. о 14 год. на засіданні спеціалізованої вченої Ради Д.01.58.01. в Інституті аграрної економіки УААН за адресою: 252127, Київ-127, вул. Героїв Оборони 10, конференцзал, 3-й поверх.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці ІАЕ.

Автореферат розісланий "3" жовтня 1995 р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої Ради, доктор економічних наук *В. Г. Бугуцький* БУГУЦЬКИЙ В. Г.

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

I. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

1.1. **Актуальність теми дослідження.** Перехід аграрного виробництва до ринкової економіки і необхідність формування і розвитку ринку овочевої продукції вимагає вирішення комплексу питань і зокрема розробки концептуальних основ розвитку овочевопродуктового підкомплексу в ринковому середовищі та формування ринку овочевої продукції. По економічних проблемах розвитку овочевопродуктового підкомплексу України в ринкових умовах практично немає робіт, які б вивчали їх в комплексі і взаємодії сфер виробництва, переробки, зберігання і збуту овочевої продукції. Всі ці складові підкомплексу раніше розглядалися як окремі сфери і кожне відомство намагалося вирішувати свої проблеми самостійно, часто не рахуючись з державними інтересами в цілому. Особливо слабо розвиненими виявились ланки виробництво-зберігання і виробництво-переробка, виробництво-збут і переробка-збут. Практично не велося досліджень у сфері маркетингу, політики та стратегії розвитку овочевопродуктового підкомплексу.

Недостатньо розробленими залишаються питання якості і безпеки овочевої продукції як продуктів харчування та екологічні проблеми при вирощуванні і переробці овочів. З поля зору практично випала така важлива проблема становлення сучасного ринку, як його інфраструктура, найважливішим завданням якої є генерування ринкових цін та формування цивілізованого конкурентного середовища і вільного доступу товаровиробників на ринок. Останнім часом основна увага владних і господарських структур та значна частина наукових досліджень по проблемах АПК зосереджена навколо приватизаційних процесів, в той час як вихід з економічної кризи можливий лише за умови системної реалізації реформаційних заходів і створення національного ринку продовольства.

Зарубіжними і вітчизняними вченими-економістами вже давно визнана необхідність проведення і узагальнення досліджень, які охоплюють окремі товари і ринки та загальні проблеми збуту сільськогосподарської продукції, в комплексну теорію економічної діяльності системи агробізнесу від моменту прийняття виробничого рішення до продажу кінцевого продукту, що в повній мірі може бути віднесено і до проблем розвитку овочевопродук-

тового підкомплексу та формування ринку овочевої продукції.

Зростання цін на енергоносії і матеріально-технічні засоби та необхідність розроблення заходів по охороні навколишнього середовища і підвищення якості продукції ускладнюють проблему підвищення ефективності овочевопродуктового підкомплексу, сприяють різкому зростанню виробничих затрат і рівня цін та зменшенню попиту на овочеву продукцію на внутрішньому ринку і зниженню її конкурентоспроможності на світовому ринку, а, отже, виникненню тенденції до зниження ефективності виробництва різних видів продовольства. Така ситуація зумовлює в свою чергу необхідність приділення більшої уваги держави до дальшого розвитку наукових досліджень по підвищенню ефективності виробництва різних видів продовольства, в тому числі і овочевої продукції. Тому робоче гіпотеза досліджень автора виходить з того, що в умовах розвитку ринкових відносин і наявності різних форм власності та організації виробництва виникає необхідність не тільки обґрунтування напрямів формування і пошуку шляхів підвищення ефективності функціонування овочевопродуктового підкомплексу, а й зростає актуальність питань розробки і формування національного ринку продовольства, в тому числі і створення ринку овочевої продукції як складової його частини, що й обумовило вибір теми і структурну побудову дисертаційної роботи та її актуальність.

1.2. Стан вивчення проблеми. На різних етапах становлення нашої держави проблеми розвитку і ефективності функціонування овочевопродуктового підкомплексу вирішувалися по-різному, що й знайшло своє відображення в літературі за відповідні періоди в нерозривному зв'язку з питаннями розвитку всього агропромислового комплексу.

Проблеми розвитку овочівництва в Україні на різних етапах вивчалися Л. М. Клецьким, І. І. Жадамом, В. М. Гризенковим, І. О. Чиженком, Д. І. Журбіним, В. І. Бойком, Г. Л. Бондаренко, В. П. Городовим, В. Д. Гревцовим, О. В. Щербенко, І. І. Немченко, В. А. Бондаренко, К. І. Олефіром, Л. М. Шульгіною, З. І. Гризенковою, В. І. Криворучко, В. М. Скупим, Л. В. Федоровою, А. І. Шумейко, А. А. Чалим, М. В. Єрошенко, О. Д. Стьопіною, Б. П. Лисюком та іншими. Промисловий переробці свочів і розвитку інтеграційних процесів в галузі присвячені роботи В. І. Бойка, М. Ю. Коденської, Г. О. Колесника, О. М. Онищенко, В. Я. Амбросова, В. В. Лазні, І. В. Коновало-

ва, Д.Я.Лузана, а проблемам розвитку матеріально-технічної бази заготівель, зберігання і торгівлі та удосконалення технології надходження продукції від місць виробництва до споживачів - роботи С.М.Селютіа, В.І.Бойко, В.А.Колтунова, С.М.Майстренко, М.Є.Романенко, П.М.Кривоноса, В.В.Ситих, М.А.Ткачука, М.П.Максимова та інших. Проте в опублікованих працях розглядалися лише окремі сторони розвитку овочевопродуктового підкомплексу в умовах стабільної економіки і практично не велося досліджень по його функціонуванню в умовах переходу до ринкової економіки, тобто періоду, коли Україна стала незалежною державою.

Перші спроби вивчення і узагальнення проблеми розвитку ринкових відносин в системі АПК України належать І.І.Лукінову, П.Т.Саблуку, В.В.Крчишину, В.І.Бойку, А.С.Лісецькому, П.П.Борщевському, О.А.Бугуцькому, П.І.Гайдуцькому, О.М.Онищенку, О.М.Шпичаку, В.Г.Більському, В.Я.Амбросову, М.Я.Дем'яненку, В.І.Грушку, Ю.С.Коваленку, В.М.Трегобчуку, а стосовно розвитку і формування ринку плодоовочевої продукції - В.І.Бойку, В.І.Криворучко, А.І.Шумейку, В.В.Лазні, З.І.Гризенковій. Все це вимагає комплексного підходу до вивчення проблеми і зумовлює високу актуальність теми дисертаційної роботи.

1.3. Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розробка теоретичних основ визначення напрямів розвитку та обґрунтування шляхів підвищення ефективності функціонування овочевопродуктового підкомплексу в умовах переходу до ринкової економіки.

Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань:

- теоретичне обґрунтування передумов і організаційно-економічних основ розвитку овочевопродуктового підкомплексу в перехідний період;

- розробку основних методичних підходів і концептуальних положень щодо розвитку і формування ринку овочевої продукції;

- аналіз тенденцій і ефективності розвитку підкомплексу по окремих його сферах: виробництво (овочівництво відкритого і закритого ґрунту); переробка овочів, зберігання і збут овочевої продукції з урахуванням особливостей формування регіональних ринків овочевої продукції;

- розробка комплексу заходів по стабілізації і підвищенню ефективності ведення овочівництва відкритого і закритого ґрун-

ту в основних типах сільськогосподарських підприємств;

- розробка організаційно-економічних основ розвитку овочівництва і обґрунтування зональних параметрів виробничих типів селянських (фермерських) овочівницьких господарств;

- обґрунтування напрямів розвитку сфери зберігання і переробки овочевої продукції;

- розробка основних концептуальних положень розвитку і функціонування овочевопродуктового підкомплексу в ринковому середовищі та реформування інфраструктури ринку овочевої продукції і розвитку системи маркетингу.

1.4. Предмет і об'єкт дослідження. Предметом дослідження є теоретичні, методичні і прикладні аспекти проблеми розвитку і ефективності овочевопродуктового підкомплексу України в умовах переходу до ринкової економіки та формування ринку овочевої продукції. Об'єктом дослідження є підприємства сфери виробництва, переробки, зберігання і збуту овочевої продукції республіки з дослідженням окремих питань на рівні відомств, зон, областей, типових районів, сільськогосподарських підприємств, селянських (фермерських) господарств, консервних комбінатів і заводів, торгово-закупівельних, заготівельно-збутових і торговельних підприємств.

Дослідження безпосередньо пов'язані з виконанням державних та галузевих програм і, перш за все, з Республіканською цільовою комплексною науково-технічною програмою на 1991-1995 рр. "Продовольство-95", затвердженою 22 грудня 1990 р. постановою Ради Міністрів України № 391. Інформаційною базою дослідження були статистичні дані Міністерства статистики України, Міністерства сільського господарства і продовольства України, річні звіти і дані первинного обліку колективних, державних і міжгосподарських сільськогосподарських підприємств, переробних, заготівельних, торгово-закупівельних підприємств, літературні джерела.

1.5. Методологія і методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення економічних процесів, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем аграрної політики, ринкової економіки, розвитку і ефективності овочевопродуктового підкомплексу в умовах переходу до ринкових відносин.

Методика досліджень включає систему статистико-економічних методів в поєднанні з теоретичними аспектами розвитку підкомплексу і проблемами формування ринку овочевої продукції. В роботі використані такі методи статистико-економічного аналізу, як статистичних групувань, графічний, розрахунково-конструктивний, екстраполяції, монографічних досліджень, варіантних і балансових розрахунків, індексний та ін. Відправним моментом була також необхідність проведення комплексного дослідження явищ і процесів по проблемі з логічною ув'язкою розділів роботи при їх певній самостійності по змісту і характеру досліджуваних питань на основі вивчення і узагальнення тенденцій і структурних змін в овочевопродуктовому підкомплексі по окремих його сферах на державному і регіональному рівнях.

1.6. Наукова новизна дослідження. Новизна дослідження полягає в тому що, на основі комплексного вивчення сучасного стану і тенденцій в розвитку окремих сфер овочевопродуктового підкомплексу і ринкових відносин в АПК розроблено методологічні і організаційно-економічні положення концепції розвитку і формування ринку овочевої продукції та функціонування овочевопродуктового підкомплексу в ринковому середовищі. На основі проведених досліджень одержано такі основні наукові результати, що виносяться на захист:

- основні концептуальні положення розвитку і формування ринку овочевої продукції, як складової частини національного ринку продовольства;

- пропозиції по удосконаленню спеціалізації овочівницьких господарств в умовах ринку, в тому числі із тепличними овочевими комбінатами та параметри овочівництва в основних типах цих підприємств на перехідний період по зонах;

- обґрунтовано напрями підвищення ефективності ведення овочівництва відкритого і закритого ґрунту в основних базових типах спеціалізованих овочівницьких державних, колективних і міжгосподарських підприємств з урахуванням енергетичної кризи;

- розроблено організаційно-економічні основи розвитку овочівництва в селянських (фермерських) господарствах;

- визначено напрями підвищення ефективності функціонування підприємств по переробці, зберіганню і збуту овочевої продукції;

- основні концептуальні положення розвитку і функціонування овочевопродуктового підкомплексу в ринковому середовищі;
- напрями реформування інфраструктури ринку овочевої продукції і розвитку системи маркетингу в підкомплексі.

1.7. Практичне значення наукового дослідження полягає в тому, що впровадження у виробництво одержаних результатів досліджень сприятиме підвищенню ефективності функціонування овочевопродуктового підкомплексу і зокрема овочівництва в сільськогосподарських підприємствах і селянських (фермерських) господарствах, а також дасть можливість покращити роботу підприємств по переробці, зберіганню і збуту овочевої продукції, сформувавши головні напрями розвитку і створення ринку овочевої продукції на національному і регіональному (локальному) рівнях та переходу овочевопродуктового підкомплексу до ринкової економіки, як наслідок виконання науково-дослідних робіт з наукового напрямку "Ринок продовольства і розвиток форм господарювання" на 1991-1995 рр. (ДНТП "Продовольство-95") та відповідних галузевих програм і постанов ДКНТ у попередні роки.

За результатами досліджень готувалися і передавалися сільськогосподарським, планово-економічним та іншим органам по управлінню АПК, а також Українській академії аграрних наук відповідні записки, пропозиції, аналітичні огляди та інші матеріали з питань підвищення ефективності ведення овочівництва в сільськогосподарських підприємствах, розвитку і удосконаленню спеціалізації, інтеграції та міжгосподарського кооперування в овочівництві, освоєння науково обґрунтованих систем ведення сільського господарства в колгоспах і радгоспах, організації виробничих і науково-виробничих систем, розвитку ринкових відносин в АПК і формуванні ринку овочевої продукції.

1.8. Апробація результатів дослідження. Результати дослідження апробовані у звітах відділів спеціалізації і систем ведення господарства, ринку продовольства та форм господарювання Інституту аграрної економіки УААН, обговорювалися на засіданнях Вченої ради інституту при затвердженні звітів за період 1967-1994 років.

Значна частина результатів і пропозицій, що були одержані в процесі дослідження, розглядалися і були схвалені на проблемно-координаційних радах і проблемно-методичних комісіях Інституту аграрної економіки з проблем "Спеціалізація і системи ве-

лення" та "Розвиток форми господарювання і ринок продовольства". Основні рекомендації і пропозиції виробництву розглядалися і затверджувалися Науково-технічними радами бувших Міністерства сільського господарства СРСР і Міністерства сільського господарства УРСР та Держагропрому УРСР, а також Мінсільгосппроду України та на обласному і районному рівнях і окремі розробки (орггосплани і бізнес-плани) - на рівні конкретних господарств. Результати досліджень доповідалися на 12 наукових і науково-практичних конференціях та на семінарах різних рівнів.

1.9. Впровадження результатів досліджень. Наукові розробки автора знайшли відображення в колективних монографіях, окремих розділах і підрозділах ряду книг, рекомендаціях, методичних рекомендаціях, нормативно-методичних і довідкових виданнях, комплексних науково-технічних програмах, наукових основах ведення сільського господарства зон Полісся, Лісостепу і Степу України, схемах розвитку і розміщення культурних споруд овочівництва закритого ґрунту, проекту державної програми розвитку плодоовочевого комплексу і забезпечення населення України овочами і картоплею, орггосппланах колгоспів і радгоспів різних типів, наукових доповідях-аналізах, пропозиціях по підвищенню ефективності ведення овочівництва і організаційно-виробничих параметрах інтегрованих форм у галузях рослинництва, концептуальних основах розвитку і формування ринку овочевої продукції та функціонування овочевопродуктового підкомплексу в ринковому середовищі, а також в проекті концепції реформування інфраструктури продовольчого ринку України, підготовленого спільно із співробітниками ІАЕ Ю.С. Коваленко і Л.М. Худолій, переданого Мінсільгосппроду України та Українській академії аграрних наук, як пропозиції до проекту Указу Президента України "Про оптові продовольчі ринки" (лист ІАЕ від 16.01.95 N 19/21).

1.10. Публікація результатів досліджень. Основні результати досліджень опубліковані в 102 наукових працях загальним обсягом долі автора в 74,3 друкованих аркуша, в тому числі в 7 колективних монографіях (13,2 друк. арк.), в 12 різних книгах окремими розділами і підрозділами (11,9 друк. арк.), у 8 нормативно-методичних і довідкових виданнях (9,8 друк. арк.), в 19 рекомендаціях і методичних рекомендаціях (17,0 друк. арк.), а

також в 47 статтях в журналах, наукових збірниках, економічних словниках і тезах (16,9 друк. арк.) і решта в наукових доповідях-аналізах, брошурах, пропозиціях виробництву, реферативних бюлетнях тощо.

1.11. Обсяг і структура дисертаційної роботи. Дисертація викладена на 328 сторінках машинопису, складається з вступу, п'яти розділів, висновків та пропозицій, списку використаної літератури з 184 найменувань, містить 89 таблиць, 12 малюнків та 30 додатків.

ЗМІСТ РОБОТИ

В с т у п.

Розділ I. Теоретичні основи формування овочевопродуктового підкомплексу і розвитку ринкових відносин в системі агропромислового комплексу. 1.1. Передумови та організаційно-економічні основи формування овочевопродуктового підкомплексу і розвитку ринкових відносин в системі АПК. 1.2. Теоретичні основи та особливості методології і методики дослідження.

Розділ II. Загальна характеристика розвитку і ефективності ведення овочівництва відкритого ґрунту та особливості формування регіональних ринків овочевої продукції. 2.1. Тенденції в розвитку і розміщенні виробництва овочів відкритого ґрунту по зонах і категоріях господарств. 2.2. Ефективність виробництва овочів відкритого ґрунту в сільськогосподарських підприємствах. 2.3. Рівень споживання овочів і особливості формування регіональних ринків овочевої продукції.

Розділ III. Особливості функціонування та ефективність тепличного овочівництва в сільськогосподарських підприємствах. 3.1. Тенденції в розвитку і ефективності тепличного овочівництва. 3.2. Ефективність тепличного овочівництва в основних базових типах радгоспів з тепличними комбінатами. 3.3. Ефективність тепличного овочівництва в основних виробничих типах колективних сільськогосподарських підприємств з тепличними комбінатами. 3.4. Розвиток кооперування і ефективність овочівництва в міжгосподарських формуваннях по виробництву овочів закритого ґрунту.

Розділ IV. Стан розвитку переробних та інфраструктурних ланок по заготівлі, зберіганню і торгівлі овочами та їх роль у формуванні овочевопродуктового підкомплексу і ринку овочевої продукції. 4.1. Стан розвитку сфери переробки овочів та місце

продуктів переробки на внутрішньому і зовнішньому ринках овочевої продукції. 4.2. Розвиток сфери зберігання овочів та проблеми її раціонального використання в ринкових умовах. 4.3. Стан розвитку сфер заготівлі та торгівлі овочами і проблеми покращання їх функціонування в ринкових умовах.

Розділ V. Концептуальні основи розвитку і формування ринку овочевої продукції та функціонування овочевопродуктового підкомплексу в ринковому середовищі. 5.1. Основні концептуальні положення реформування інфраструктури продовольчого ринку та розвитку і формування ринку овочевої продукції. 5.2. Напрями підвищення ефективності ведення овочівництва відкритого ґрунту в сільськогосподарських підприємствах. 5.3. Шляхи підвищення ефективності тепличного овочівництва. 5.4. Організаційно-економічні основи розвитку овочівництва в селянських (фермерських) господарствах. 5.5. Напрями підвищення ефективності функціонування підприємств по переробці овочевої продукції. 5.6. Розвиток системи маркетингу в овочевопродуктовому підкомплексі.

Висновки і пропозиції. Список використаної літератури. Додатки.

II. ОСНОВНІ НАУКОВІ ІДЕЇ, ПОЛОЖЕННЯ І ВИСНОВКИ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Теоретичні основи формування овочевопродуктового підкомплексу і розвитку ринкових відносин в системі агропромислового комплексу.

Овочевопродуктовий підкомплекс охоплює сфери виробництва, переробки, зберігання і торгівлі овочами.

Роль овочевопродуктового підкомплексу у вирішенні основних соціально-економічних завдань привертала увагу до його формування і ефективного функціонування на різних етапах розвитку нашої держави ряду економістів, технологів по вирощуванню, переробці і зберіганню овочів, працівників сфери торгівлі. Проте ними розглядалися лише ті сторони цієї проблеми в умовах стабільної економіки, які стосувалися функціонування окремих сфер при пріоритеті відомчих інтересів. При переході до ринку і в період економічної нестабільності, обумовленої інфляцією та різким зростанням цін на енергетичні ресурси і матеріально-технічні засоби, ситуація в підкомплексі різко погіршилась і особливо коли були порушені міжгалузеві і міжгосподарські фінансово-економічні зв'язки в нашій державі, а також міждер-

жавні зв'язки з республіками бувшого СРСР і, перш за все, з Росією як основним постачальником нафти та газу.

На основі узагальнення теоретичних і прикладних аспектів формуванні і функціонуванні овочепродуктового підкомплексу на різних етапах розвитку держави автором виділено 6 основних блоків проблем: забезпечення населення овочевою продукцією; створення спеціалізованих зон овочівництва для забезпечення міст і промислових центрів свіжими овочами і переробних підприємств овочевою сировиною; міжгосподарська кооперація і агропромислова інтеграція; аграрна політика, реформування відносин власності в АПК та проблеми розвитку різних форм господарювання на селі; ринок продовольства, інфраструктура і механізм ринкових відносин; екологічні проблеми в розвитку овочепродуктового підкомплексу в ринкових умовах. Ці проблеми розглядаються як передумови та організаційно-економічні основи дальшого розвитку і формування овочепродуктового підкомплексу в ринкових умовах, поскільки вихід з економічної кризи можливий лише при системній реалізації реформаційних заходів і створенні національного ринку продовольства, в тому числі і не відемної його частини - ринку овочевої продукції.

Практично в загальному ланцюгу овочепродуктового підкомплексу (виробництво-переробка-збут) працювала одна ланка - виробництво, оскільки інші дві були державними монополістами, які диктували виробникам свої умови і мінімальні ціни на вирощену продукцію, тобто окремі ланки перебували в нерівноправних умовах і не виконували покладені на підкомплекс функції з забезпечення населення якісною овочевою продукцією. Сфера виробництва по суті виконувала функції обслуговування переробних підприємств і торгівлі. В цих умовах окремі сільськогосподарські підприємства пішли на будівництво власних переробних цехів малої потужності і овочесховищ, тобто по лінії саморегулювання процесу економічних відносин і створення можливостей самим розпоряджатися результатами своєї праці, домовляючись на вигідних умовах реалізувати товарну продукцію в свіжому і переробленому вигляді відповідним споживачам. Ця ситуація поступово обумовила тенденцію до труднощів з забезпеченням переробних підприємств сир'якою, а в умовах не стабільної економіки і їх неплатоспроможності - до занепаду сировинних зон і погіршення постачання овочами міського населення через систему

державної торгівлі.

Специфіка овочевопродуктового підкомплексу обумовляє і особливості формування і функціонування ринку овочевої продукції, який являтиме собою сукупність обмінних операцій, що регулюють господарські зв'язки на основі попиту і пропозиції на овочі відкритого і закритого ґрунту в свіжому вигляді та овочеву сировину і продукти її переробки. Дисертант повністю підтримує позицію інших авторів в тому, що при створенні збалансованих продуктових ринків головною умовою є конкуренція як для виробників, так і для заготівельних і торгівельних організацій, щоб не допустити монополізму і диктату окремих сфер і відомств. Акцентується увага на пріоритетності, перш за все, у формуванні внутрішнього ринку, який буде відігравати основну роль у розвитку товарного овочівництва і всього овочевопродуктового підкомплексу. Як відомо, принципи маркетингу передбачають, перш за все, врахування інтересів споживачів та всіх особливостей ринку збуту продукції ще на стадії проектування і розробки стратегії і відповідних заходів. Як відзначають американські спеціалісти (Філіп Котлер та ін.), якщо новий продукт не приносить користі його власнику, він (продукт) не може бути стійко впроваджений на ринок. Практично на цьому принципі і базується стратегія маркетингу.

2. Загальна характеристика розвитку і ефективності ведення овочівництва відкритого ґрунту та особливості формування регіональних ринків овочевої продукції.

Для розвитку овочівництва характерні окремі періоди, коли цій галузі приділялася велика увага і навпаки, коли її роль в останні роки звелася до другорядної галузі в сільськогосподарських підприємствах. Так, за період 1950-1994 років площа посіву овочів (без насінників) в усіх категоріях господарств коливалася від 374 до 500 тис. га, урожайність - від 62 до 139 ц/га і валові збори від 2300 до 7200 тис. т на рік, державні закупки овочів - від 657 до 3875 тис. т. По всіх категоріях господарств в останні три роки показники розміру виробництва овочів орієнтовно знаходяться на рівні 1960-1970 рр. (площа посіву - 442-500 тис. га, валові збори - 4855-5702 тис. т). Разом з тим в останнє десятиріччя намітилася чітка тенденція до зниження питомої ваги громадського сектора і зростання ролі підсобних господарств населення у виробництві овочів. Так, в

середньому за 1986-1990 рр. - громадський сектор у виробництві овочів займав 74,9%, в 1991 р. - 61,2%, в 1992 р. - 48%, в 1993 р. - 42,9% і в 1994 р. - 35,4%, тобто в останні два роки особні господарства населення виробляли більше половини овочів. В останні роки серед виробників овочів на ринку овочів виступають також селянські (фермерські) господарства і орендарі-громадяни. В 1993-1994 рр. на долю фермерів приходилося 0,5% і орендарів - 0,2% валового збору овочів. Отже, з розвитком ринкових відносин відбуваються зміни в розширенні виробників і формуванні ресурсів овочевої продукції.

Необхідно відзначити, що в останні роки урожайність овочів в громадському секторі має тенденцію до зниження. Так, в середньому за період 1981-1985 рр. урожайність овочів становила 145 ц/га, за 1986-1990 рр. - 146 ц/га, в 1991 - 116, в 1992 - 88, 1993 - 110,7 і в 1994 - 94,4 ц/га, тобто в порівнянні з двома попередніми п'ятиріччями вона суттєво коливалася і була на низькому рівні. Причини низької урожайності заключаються, перш за все, у зниженні концентрації посівів і зменшенні внесення органічних і мінеральних добрив, відсутності достатньої кількості хімічних засобів для боротьби з хворобами і шкідниками овочевих культур, а також обумовлені низьким рівнем механізації вирощування і збирання овочів, відсутністю надійної системи їх збуту. За даними Мінсільгоспроду України за період 1982-1992 рр. на 1 га ріллі вносилося в окремі роки від 69 до 85% органічних, від 54 до 83% - мінеральних добрив від необхідної норми. Забезпеченість засобами захисту рослин в колгоспах і держгоспах за цей період становила 50-69% від потреби. Поряд з цим зменшується забезпечення господарств технікою, запасними частинами, паливно-мастильними матеріалами, що негативно відбивається на розвитку трудових галузей і, перш за все, овочівництва.

Спостерігається чітка закономірність до зменшення площ овочевих культур при зростанні навантаження ріллі на працівника і зниженні його енергоозброєності. Так, при навантаженні ріллі на працівника більше 20 га і наявності енергетичних потужностей до 50 к.с. господарства відмовляються від вирощування товарних овочів. При площі ріллі на господарство 3-4 тис. га і навантаженні її до 10 га і енергетичних потужностей від 30 до 50 к.с. площа посіву овочів на робітника становить 0,4-0,5

га. Тому в умовах переходу до ринку при існуючому дефіциті робочої сили і різкому зростанні цін на техніку і енергоносії можливе значне зменшення посівів овочів. В цих умовах йдеться вже не про комплексну механізацію виробництва овочів, а про мінімальне забезпечення господарств технікою в цілому.

За період 1986-1993 рр. серед вирощуваних сортів і гібридів овочевих культур на сорти іноземної селекції припадало 74%, що ставить під загрозу розвиток вітчизняної селекції і насінництва та обумовлює постійну технологічну залежність від іноземних партнерів.

В роботі відзначається, що в республіці сформувалися такі типи спеціалізованих овочівницьких господарств, як овочівницькі, овочево-молочні, овочево-картоплярські та плодово-овочеві держгоспи, а також скотарсько-овочеві, овочево-скотарські і овочево-картоплярські колгоспи та міжгосподарські овочівницькі підприємства з певними відмінностями в параметрах і ефективності ведення галузі в окремих типах.

Про рівень ефективності виробництва овочів в сільськогосподарських підприємствах свідчать дані таблиці 1.

1. Ефективність виробництва овочів відкритого ґрунту в сільськогосподарських підприємствах України

Показники	Р о к и				
	1990	1991	1992	1993	1994
Площа посіву, тис. га	255,0	239,5	254,0	225,8	186,3
Урожай з 1 га, ц	147,3	113,7	91,6	104,2	85,2
Валовий збір, тис. т	3755	2724	2327	2352	1588
Затрати праці на 1 ц, люд.-год.	5,4	6,9	8,4	7,8	9,7
Собівартість 1 ц, крб.	15,1	35,8	570,8	17158	213769
Витрати по реалізації 1 ц, крб.	1,1	2,5	87,8	2834	21370
Середня ціна 1 ц, крб.	20,4	61,1	1144,5	27541	486451
Товарність, %	94,0	94,6	88,3	84,7	84,4
Кількість товарної продукції, тис. т	3530	2578	2056	1933	1341
Прибуток, млрд. крб.	0,15	0,59	9,9	150,5	3369
в т.ч.: на 1 ц, крб.	4,2	22,8	486	7549	251312
на 1 га, тис. крб.	0,58	2,46	33,9	666,4	18088
Рівень рентабельності, %	25,8	59,5	73,8	37,8	106,9

Як видно з таблиці 1, в сільськогосподарських підприємствах громадського сектору зменшилися площі посіву, урожайність і валове виробництво овочів при зростанні витрат на їх вирощування і реалізацію. Знизилися рівень товарності і обсяги товарної продукції, але завдяки різкому зростанню цін реалізації на овочі було більше одержано прибутку, в тому числі і в розрахунку на 1 ц товарної продукції і 1 га посіву.

За останні 20 років намітилася тенденція до зменшення споживання овочів, що призвело до нерационального харчування населення, змін в спеціалізації господарств і обсягах виробництва окремих видів овочевої продукції. За період 1970-1993 рр. споживання овочів на Україні коливалося від 88,9 до 124,4 кг при нормативному рівні 134-143 кг в рік в залежності від регіону. До того ж за період 1961-1993 рр. спостерігається загальна тенденція до зниження калорійності (з 3339 до 2860 ккал) і зменшення середньодобового споживання основних мікро- і макроелементів з продуктами харчування (протеїн, жири, вітаміни, вуглеводи), тобто харчування якісно погіршилося.

Якщо прийняти середньорічне споживання овочів по Україні за 1985-1993 рр. в розмірі 113,4 кг за одиницю і відповідно до нього вирахувати коефіцієнти рівня споживання овочів по всіх областях, то на території республіки можна виділити чотири крупних сегменти ринку овочевої продукції (мал.1).

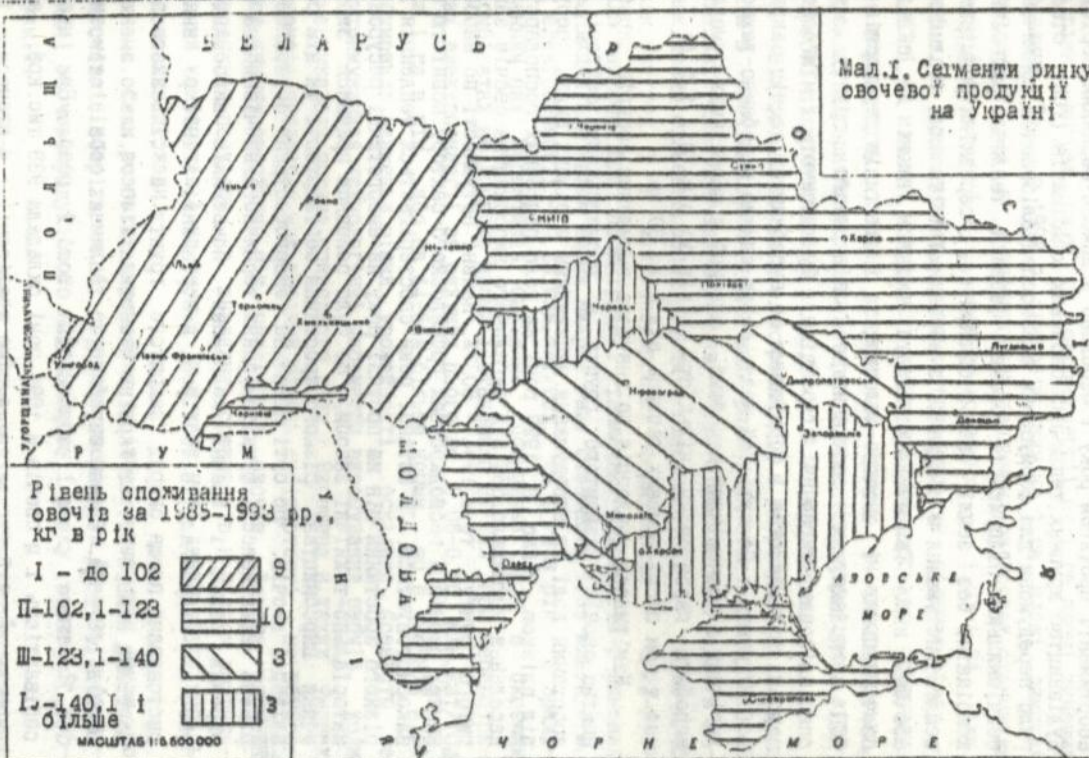
Аналіз параметрів сегментів ринку за 1993 рік показав, що вони різняться за щільністю і структурою населення, рівнем і структурою споживання овочів, питомою вагою у виробництві овочів окремими категоріями господарств і різних споживачів в обсягах продажу овочів, структурою проданих овочів і рівнем цін їх реалізації, обсягами закладки овочів на зберігання, використання виробничих потужностей переробних підприємств, обсягами випуску овочевих консервів, вивозу і ввозу свіжих і перероблених овочів, в тому числі по експорту і імпорту. Це в кінцевому результаті обумовило і рівень економічного розвитку овочепродуктового підкомплексу в окремих регіонах і особливості формування регіональних ринків овочевої продукції.

3. Особливості функціонування та ефективність тепличного овочівництва в сільськогосподарських підприємствах.

Вирішення проблеми задоволення потреб споживачів у високоякісних овочах вимагає не тільки нарощування обсягів їх ви-

УКРАЇНА

Мал.1. Сегменти ринку
свочевої продукції
на Україні

Рівень споживання
свочів за 1985-1993 рр.,
кг в рік

I - до 102		9
II-102,1-123		10
III-123,1-140		3
IV-140,1 і більше		3

МАШШТАБ 1:5 500 000

ДІПВ ім. В. Стефаніка
АН України

робництва, а й рівномірного надходження овочевої продукції в асортименті протягом року і особливо в зимово-весняний період. Будівництво крупних тепличних овочевих комбінатів (ТОК) створило передумови для формування вузькоспеціалізованих тепличних овочівницьких підприємств (овочеві фабрики, тепличні радгоспкомбінати) без землі, або з обмеженими і середніми розмірами землекористування в поєднанні з весняними плівковими теплицями або без них. Тепличні комбінати входять також до складу овочівницьких і овочево-молочних та інших типів держгоспів і КСП з розвинутим овочівництвом відкритого ґрунту, як спеціалізовані виробничі підрозділи. Функціонують і міжгосподарські підприємства і формування по виробництву овочів закритого ґрунту. По суті ТОК являє собою єдиний виробничо-технологічний і економічний комплекс, здатний в нормальних умовах виробити гарантовану кількість овочів за рік (від 1,5 до 7,5 тис. т при площі зимових теплиць від 6 до 30 га).

Намітилася тенденція до значного зменшення обсягів виробництва овочів закритого ґрунту в громадському секторі і зростання долі їх вирощування населенням в різних видах споруд під плівкою. Якщо в 1993 році на долю підсобних господарств населення припадало 55% від загального виробництва овочів закритого ґрунту, то в 1994 - 60,7%. Наявні потужності по виробництву овочів в господарствах громадського сектору повністю не використовуються. В останні роки спостерігається тенденція до різкого зростання цін на протязі року на енергетичні ресурси і матеріально-технічні засоби, що було основною причиною зменшення виробництва, різкого зростання собівартості та цін реалізації овочів. По суті ціни на енергоресурси обумовлюють рівень ефективності функціонування тепличного овочівництва по окремих роках і значні коливання показників виробництва овочів. Наприклад, в 1994 році в порівнянні з 1991 р. використувана площа споруд закритого ґрунту в сільськогосподарських підприємствах України становила 1140 га, або зменшилася в 1,8 раза. Валове виробництво тепличних овочів становило 104,7 тис. т, або скоротилося в 1,9 раза. При цьому собівартість 1 ц овочів в 1994 році складала 938 тис. крб., або виросла в 4,8 тис. разів, а ціна реалізації 1 ц становила 1,6 млн. крб., або зросла в 5,3 тис. разів, що дозволило рентабельно вести тепличне овочівництво (63,9%). Практично за економічну

нестабільність повинен розплачуватися споживач.

Сільськогосподарські підприємства мають значні коливання в рівні витрат газу та електроенергії на 1 га площі зимових теплиць. Так, в 1992 р. витрати газу на 1 га площі зимових теплиць в рік в овочівницьких тепличних радгоспах становили 0,68-1,42 млн. куб. м. м. овочево-молочних - 1,03-1,24 млн. куб. м, в колективних сільськогосподарських підприємствах - 0,57-1,15 млн. куб. м. в різних типах міжгосподарських формувань по виробництву овочів закритого ґрунту (міжгосподарські, орендні підприємства, акціонерні товариства, агрофірми, агро-торгові підприємства) - від 0,80 до 1,41 млн. куб. м.

Відповідно витрати електроенергії в розрахунку на 1 га в рік в овочівницьких тепличних радгоспах становили 0,18-0,45 млн. квт/год., овочево-молочних - 0,23-0,45 млн. квт/год. в колективних сільськогосподарських підприємствах - 0,12-0,40 млн. квт/год. і в міжгосподарських формуваннях - 0,23-0,67 млн. квт/год. При проектуванні тепличних комбінатів у зимових теплицях під склом норма витрат газу становить 1,59 млн. куб. м. і електроенергії - 0,28 млн. квт/год. на 1 га в рік. З врахуванням цих нормативів фактичне споживання газу в окремих комбінатах не досягло норми і становило 67-80% при перевитратах електроенергії за рахунок цього до 0,08-0,10 млн. квт/год на 1 га в рік, або на 44-56% більше норми, що в значній мірі обумовило зниження рівня урожайності, оскільки повністю не витримувалися технологічні параметри вирощування овочів, коли зменшувалася подача природного газу. Вирощена в таких умовах овочева продукція має високий рівень собівартості, що обумовлює значне зростання цін реалізації овочів. Дорога овочева продукція повністю не знаходить споживачів в місцях розташування комбінатів і це змушує їх шукати нові ринки збуту навіть за межами держави.

4. Стан розвитку переробних та інфраструктурних ланок по заготівлі, зберіганню і торгівлі овочами та їх роль у формуванні овочевопродуктового підкомплексу і ринку овочевої продукції.

В Україні в цілому є достатня кількість потужностей для виробництва консервів. В 1993 р. середньорічна виробнича потужність по випуску плодоовочевих консервів становила 3786

млн. умовних банок (муб). Проте рівень використання потужностей в окремі роки сягав 60-70% через недостатнє забезпечення сировиною, таров та слабк матеріально-технічну базу. Так, ступінь механізації виробництва тут складає 40%, забезпеченість складами готової продукції - 54 і овочесховищами - 43%. В порівнянні з 1990 р. скорочення обсягів виробництва овочевих і томатних консервів в 1993 р. відбувалося як в цілому, так і в асортименті. Якщо в 1990 р. виробництво овочевих і томатних консервів на душу населення відповідно становило 23,3 і 11,1 умовної банки, то в 1993 р. показники дорівнювали 18,5 і 7,8 умовної банки, тобто не задовільнялися навіть потреби внутрішнього ринку і перш за все в томатопродукції. Не відповідає сучасному рівню і вимогам споживання і виробництво консервів дитячого харчування за обсягами і асортиментом при мінімальній потребі в них 300 млн. умовних банок на рік. Постійний дефіцит сировини для переробних підприємств є стійкою тенденцією протягом двох останніх десятиліть. У структурі собівартості переробних підприємств зростають всі види витрат і особливо вартість сировини, енергоресурсів, тари і тарних матеріалів, оплата процентів за кредити. Так, на Ізмаїльському консервному заводі оплата процентів за кредит у собівартості окремих видів консервів в період 1992-1993 рр. коливалася від 10 до 24%.

Основним ринком для овочепереробної промисловості є внутрішній ринок і ще тривалий час це становище збережеться.

В ринкових умовах розвиток сфери зберігання набуває великого значення, оскільки дозволяє зменшити втрати овочевої продукції на 25-30% на всіх стадіях руху від поля до споживача. В умовах економічної нестабільності і скорочення виробництва овочів, падіння купівельної спроможності населення і відсутності достатньої кількості коштів у заготівельників овочевої продукції є реальна загроза того, що наявні сховища в містах на державних і арендних торгово-закупівельних підприємствах (плодоовочевих базах) повністю не будуть використані за призначенням. Необхідні обсяги закладання овочів на зберігання в останні роки не виконуються як в цілому, так і в асортименті. Прийнятий норматив закладання овочів на зберігання в розрахунку на міського жителя складає 32,4 кг, а в торго-

вельних організаціях в 1993 р. було закладено 12.9 кг. або 39,8%. При такій ситуації державна і кооперативна торгівля можуть поступово перетворитися в другорядні джерела постачання овочів населенню. В залежності від конкретних умов зон і регіонів та наявності тут відповідної кількості і місткості сховищ на думку більшості дослідників, в місцях виробництва може зберігатися від 40 до 50% вирощених овочів, а на плодоовочевих базах - їх 2-3-місячний запас.

При високій собівартості овочів тривалого зберігання оптово-відпускна ціна, наприклад, на капусту і моркву зростає більше, ніж в 5 разів і буряків - в 8 разів у порівнянні з догвірною закупівельною ціною при їх закладанні на зберігання.

В умовах переходу до ринку вирощування легких сортів овочів - обов'язкова умова і дешевший шлях зменшення їх втрат при зберіганні без додаткових капітальних вкладень. Можливі варіанти здачі сховищ в оренду приміським господарствам для зберігання овочів на взаємовигідних умовах, а також приватизації окремих плодоовочевих баз, але без права репрофілювання напряму їх спеціалізації. Вирощування і зберігання овочів поєднано розглядатися як єдиний технологічний процес, що дозволить скоротити їх втрати на шляху від поля до споживачів.

В останні роки різко скоротився продаж овочів всіма категоріями господарств заготівельним організаціям і в 1994 р. закупки овочів складала лише 928 тис. т, що в 3,3 раза менше проти 1991 року. Виконання договорів контрактації всіма категоріями господарств в 1993 р. складало 50%, в т.ч. з переробними підприємствами - 55%, організаціями споживчої кооперації - 31 і торгівлі - 54% та іншими заготівельниками - 52%. Великі витрати на оренду приміщень і високі ціни на електроенергію, воду і тепло стримують розвиток фірмової торгівлі в усіх областях. В 1993 р. обсяги продажу через фірмову торгівлю становили лише 3,9% до загального обсягу заготівель овочів.

В останні роки все більшого значення набувають прямі зв'язки господарств громадського сектору, фермерів і населення з торговельними організаціями без проміжних посередників. Якщо в 1992 р. по прямих зв'язках було продано всіма категоріями господарств в торговельну мережу 18,4%, то в 1993 р. - вже 27,1% від загального обсягу продажу овочів заготівельним організаціям.

5. Концептуальні основи розвитку і формування ринку овочевої продукції та функціонування овочевопродуктового підкомплексу в ринковому середовищі.

Досвід багатьох країн свідчить, що вихід з економічної кризи можливий лише за умови системного проведення реформацийних заходів. Назріло питання про розробку державної програми реформування інфраструктури продовольчого ринку, яка на сьогоднішній день розвинена надзвичайно слабо. Як відомо сфера діяльності окремих товарних ринків охоплює процеси транспортування, зберігання, товарної доробки, оптової та роздрібно торгівлі. Ці процеси по окремих товарних ринках мають свої особливості. Зокрема на ринку овочевої продукції більшість видів овочів у свіжому вигляді малотранспортабельні, швидко псуються, їх необхідно реалізувати в короткі строки і вони потребують специфічної інфраструктури, яка може бути представлена оптовими ринками, ярмарками, фірмами оптової торгівлі, різними організаційно-посередницькими формуваннями та ланками роздрібно торгівлі, в тому числі і фірмовими магазинами. Досвід США, Франції та інших країн свідчить, що оптові ринки відіграють важливу роль в збуті плодоовочевої продукції. Зокрема, вперше на Україні на базі державного торгово-закупівельного підприємства Московського району м. Києва формується оптовий ринок плодоовочевої продукції і створена компанія "Київський оптовий ринок" з залученням іноземних інвестицій.

В роботі особливо наголошується на тому, що питання розвитку і формування ринку овочевої продукції необхідно вирішувати в нерозривному взаємозв'язку із створенням національного ринку продовольства.

Концепція розвитку ринку овочевої продукції базується на раціональному розміщенні виробництва овочів по зонах і регіонах України, удосконаленні форм господарювання в громадському секторі, розвитку фермерства та індивідуальних господарств населення, необхідності розширення переробної галузі і сфери зберігання, підвищення споживчої якості та розширення виробничого і торгівельного асортименту продукції.

В умовах розвитку ринкових відносин і наявності різних форм власності та організації виробництва виникає необхідність проведення не тільки структурних змін у розвитку виробництва в аграрному секторі, а удосконалення перш за все фінансово-еко-

номічних відносин з державою, розвитку правової бази функціонування економіки та розробки заходів по ліквідації енергетичної кризи на Україні. Тому необхідно зберегти на перехідний період спеціалізацію підприємств і шукати шляхи реформування їх власності, спрямованих на модернізацію і збереження створеного виробничого потенціалу спеціалізованих овочівницьких господарств і особливо тепличних комбінатів, переробних підприємств, сфери зберігання, оптової і роздрібною торгівлі, а не його руйнування. Створення нормального ринку продовольства і сировини без цього не можливе. В роботі особливо наголошується на тому, що доцільно здійснювати роздільне вирощування овочів відкритого ґрунту для споживання в свіжому вигляді, цільовим призначенням для переробки та для закладання на тривале зберігання.

При дефіциті робочої сили і різкому зростанні цін на енергетичні ресурси та матеріально-технічні засоби тенденція до мінімізації виробництва овочів зберігається і на ближчу перспективу і господарства будуть вирощувати ті види овочевої продукції, які забезпечуватимуть високий рівень товарності, одночасно дозріватимуть, вимагають менших витрат праці і коштів при збиранні, можуть транспортуватися без спеціальної тари, тривалий час зберігатися і в кінцевому результаті дають можливість одержати значний прибуток по галузі і в розрахунку на 1 га посіву, поскільки в умовах ринкової економіки мірилом ефективності господарської діяльності буде максимальний прибуток з гектара землі.

Для підвищення ефективності тепличного овочівництва виникає перш за все необхідність розробки заходів по нормальному забезпеченню енергоресурсами. Спостерігається чітка закономірність коли кращі показники господарської діяльності мають тепличні овочеві комбінати (ТОК), де урожайність овочів становить 20-25 кг з 1 кв.м і більше, що вимагає проведення кропіткої роботи по дотриманню технологій виробництва і економії енергоресурсів (табл. 2).

2. Залежність ефективності виробництва овочів в зимових теплицях від рівня урожайності в сільськогосподарських підприємствах з ТОК в 1992 році (коefficientні ТОК на газі)

Показники	Групи ТОК з урожайністю овочів з 1 кв. м, кг				В середньому
	I	II	III	IV	
	до 15	15,1-20,0	20,1-25,0	більше: 25,1	
Кількість господарств	8	14	13	8	43
Площа зимових теплиць в середньому на ТОК, га	6,1	6,5	10,1	9,5	8,1
Урожайність з 1 кв.м. га	11,9	18,1	21,4	26,0	20,4
Валовий збір овочів, т	728	1179	2164	2468	1632
Собівартість 1 ц, крб	2724	2089	1899	1983	2036
Спалено газу з розрахунку на 1 га площі теплиць:					
млн. куб. м	0,95	1,05	0,83	1,06	0,96
тис. крб.	1021	1194	1008	1175	1094
на 1 ц овочів, крб	855	658	470	452	542
Витрати електроенергії за рік з розрахунку на 1 га площі теплиць:					
млн. квт. - год.	0,41	0,30	0,27	0,38	0,32
тис. крб.	469	244	241	251	276
на 1 ц продукції, крб.	393	135	113	97	137
Витрати газу і електроенергії з розрахунку на 1 ц овочів, крб.	1248	793	583	549	679
Кількість реалізованої продукції, т	726	1141	2151	2442	1611
Середня ціна реалізації 1 ц овочів, крб.	2227	2468	2152	2301	2273
Прибуток +/- збиток /-/- всього, тис. крб.	-4476	3389	6438	7650	3640
в т.ч. з розрахунку на 1 га площі теплиць, тис. крб.	-734	521	637	805	451
на 1 ц реалізованої продукції, крб.	-617	297	299	313	226
Рівень рентабельності, %	-	13,7	16,1	15,8	11,0

Практично завдання стоїть в необхідності одержання урожаю овочів на рівні 25-30 кг з 1 кв.м. площі зимових теплиць за рахунок правильного підбору вирощуваних сортів, удосконалення технології їх вирощування, економії тепла і електроенергії, зміни структури використовуваних площ теплиць, зміщення строків надходження товарної продукції, більш ефективного використання вторинного тепла газокompресорних станцій (ГКС), ТЕЦ і ДРЕС. Необхідно відзначити також, що з 76 діючих тепличних комбінатів в 69 котельні працюють на газі (90,8%), в 6 - на теплових відходах (7,9%) і одному - на мазуті при загальних системах водяного обігріву, тобто природний газ є основним видом палива у більшості комбінатів. Наприклад, в 1992 р. питома вага палива і електроенергії в собівартості 1 ц овочів при роботі котельні на газі відповідно складала 26,6 і 6,7%, використанні вторинного тепла ТЕЦ і ДРЕС 31,0 і 6,4%, теплових відходів промислових підприємств 27,0 і 3,7%, котельні на мазуті 62,8 і 2,1%. В залежності від конкретних умов регіонів розташування тепличних комбінатів і наявності ринків збуту овочів використання площ зимових теплиць під вирощування огірків і помідорів може бути у співвідношенні 50 x 50% і 67 x 33%. При цьому удосконалення технологій вирощування овочів залишається одним з найважливіших заходів по стабілізації тепличного овочівництва за умови комплексного використання всіх елементів і факторів виробництва. Принципова вимога всіх індустріальних технологій - збалансованість матеріальних затрат з обсягами виробництва продукції і сувора технологічна дисципліна. Вважається вигідним, коли заміна сорту дає прибавку урожаю 1-2 кг з 1 кв.м. площі теплиць.

В перспективі площа зимових теплиць в ТОН залишиться в межах діючих комбінатів площею 6-30 га, в тому числі в основній масі - 6-12 га і окремих - 22-30 га. За бажанням трудових колективів реформування вузькоспеціалізованих овочівницьких тепличних підприємств може йти по шляху збереження існуючої форми господарювання при широкому впровадженні оренди, на їх базі будуть створюватися акціонерні товариства закритого чи відкритого типу або вони можуть бути реорганізовані у виробничі кооперативи (спілки), орендні і агроторгові підприємства, агрофірми, підприємства зі змішаною формою власності. Проте реформування цих підприємств можливе за умови

збереження цілісності їх майнових і виробничо-технологічних комплексів.

В залежності від конкретних умов виробництва та наявності ринків збуту можливі різні варіанти вирощування овочів у фермерських господарствах: по-перше, у широкому асортименті, включаючи і групу інших овочів; по-друге, 3-4 основних культур і по-третє, монокультура. Можливе формування спеціалізованих овочівницьких фермерських господарств у всіх зонах з площею овочів 10-15 га, овочево-картоплярських на Поліссі і Лісостепу з площею овочів 9-12 га і картоплі 3 га та овочівницьких в сировинних зонах переробних підприємств з площею овочів 15 га. При вирівнюванні і зростанні цін в державній торгівлі і на когоспних ринках та постійному зростанні цін на ліки і медичні послуги намічається тенденція до збільшення попиту на плодоовочеву продукцію, як одного з основних джерел надходження вітамінної і лікувально-дієтичної продукції для населення і важливого засобу збереження здоров'я людей. Практично це створює передумови для перетворення овочівництва у вигідну і прибуткову галузь для всіх категорій господарств.

Формування овочевопродуктового підкомплексу і розвиток ринку овочевої продукції в значній мірі пов'язані з необхідністю підвищення ефективності роботи підприємств консервної промисловості і перш за все із зменшенням витрат на виробництво та підвищення якості й розширення асортименту та дальшим нарощуванням випуску овочевих консервів і особливо для дитячого харчування. Першочерговим завданням при цьому залишається створення стабільних сировинних зон переробних підприємств. Одним з шляхів вирішення цієї проблеми могло б бути створення акціонерних товариств відкритого типу, власниками акцій яких поряд з трудовими колективами переробних підприємств були б виробники сировини, зацікавлені комерційні структури чи зарубіжні фірми, тобто робота повинна базуватися на принципах взаємовигідного співробітництва. Доцільно організувати також приймання сировини безпосередньо в місцях виробництва, в тому числі і від фермерських і підсобних господарств населення.

Для виконання функцій маркетингу на сільськогосподарських і переробних підприємствах і збутових організаціях необхідно створювати спеціальні підрозділи (служби, відділи), які коор-

динуватимуть маркетингові дії. Доля експортних поставок підприємств АПК залишається поки що досить низькою. При цьому за формами співробітництва товарообмінні операції (бартерні), наприклад в 1992 р. становили до 50 відсотків, а сільсько-господарська сировина і харчосмакові товари в загальному експорті займали до 5%, з яких на харчосмакові товари припадало 4,6%, в тому числі овочі, фрукти і ягоди - 0,3%. Проблема виходу на зовнішній ринок з овочевою продукцією тісно пов'язана з орієнтуванням на світові стандарти якості і норми безпеки продуктів харчування і особливо щодо забруднень радіонуклідами внаслідок аварії на ЧАЕС. Дальше розширення експорту овочевої продукції в свіжому і переробленому вигляді може стати важливим фактором в економічному розвитку АПК нашої держави. Розвиток овочепродуктового підкомплексу в перехідний період має бути, як і раніше, зорієнтований насамперед на потреби внутрішнього ринку в свіжій і переробленій продукції, а також з врахуванням потреб в ній ринків країн ближнього зарубіжжя і перш за все Росії, Беларусі та Прибалтійських країн, а серед дальнього - Польщі і Німеччини, тобто традиційних торгових партнерів.

В цілому стратегічний напрям виходу овочепродуктового підкомплексу з кризи можливий лише за рахунок дальшого розвитку ринкових відносин, удосконалення різних форм господарювання і більш тісної економічної інтеграції між окремими регіонами нашої держави та з іншими країнами. Формування ефективного овочепродуктового підкомплексу зумовлює необхідність раціонального поєднання сфер виробництва, переробки, зберігання і збуту овочів при створенні відповідної інфраструктури ринку овочевої продукції в системі національного продовольчого ринку України.

III. Висновки і пропозиції.

1. Овочепродуктовий підкомплекс є важливою складовою частиною продовольчого комплексу України. Його основне завдання - стабільне задоволення потреб держави в овочевій продукції та розширення її експорту в інші країни. В умовах стабільної економіки це завдання певною мірою виконувалося. При переході до ринку та економічній нестабільності ситуація в

підкомплексі різко погіршилася: зменшилися обсяги виробництва і продажу овочевої продукції та рівень її споживання населенням, різко зросли ціни на енергетичні ресурси і матеріально-технічні засоби виробництва. В перехідний період виникли якісно нові економічні проблеми: розробка дієвої аграрної політики, створення національного продовольчого ринку і реформування його інфраструктури, паритету цін, збалансованості попиту та пропозиції, платоспроможності підприємств та населення, розвитку інтеграційних зв'язків.

2. В загальному ланцюгу овочевопродуктового підкомплексу (виробництво-переробка-збут) в нерівноправних економічних умовах працювала практично одна ланка - виробництво, яка по суті виконувала функції обслуговування переробних підприємств і торгівлі. При цьому особливо слабо розвиненими виявилися ланки "виробництво-зберігання", "виробництво-переробка", "виробництво-збут" і "переробка-збут".

3. Сучасний стан розвитку овочевопродуктового підкомплексу характеризується постійним дефіцитом овочевої сировини для переробних підприємств, оскільки вони не в змозі повністю і своєчасно сплатити виробникам її вартість. Тому сировинні зони практично розпалися. Це вимагає відновлення стабільних сировинних зон переробних підприємств на основі створення акціонерних товариств відкритого типу.

4. Роль овочівництва у великих колективних і державних сільськогосподарських підприємствах по суті зведена до ролі додаткової галузі і основний тягар у вирощуванні овочів поступово переноситься на приватний сектор і колективні городи, тобто починає діяти принцип самозабезпечення і самовиживання.

5. Підсобні господарства населення, займаючи в період 1991-1994 рр. значну питому вагу в валовому виробництві овочів (39-65%), заготівельним організаціям здають незначну їх кількість (2,5-3,8%) при заготівлі овочів на один двір в цілому по Україні в 1994 р. в розмірі 5 кг і реалізації основної маси товарних овочів (13,9%) на колгоспних ринках, тобто галузь практично працює на самозабезпечення потреб селян. Отже, надії на забезпечення підсобними господарствами населення і фермерами переробних підприємств овочевою сировиною - не реальні і цю проблему можна вирішити шляхом розвитку кооперування і інтегрування господарств громадського і приватного сек-

тору з переробною промисловістю.

6. Доцільно здійснювати роздільне виробництво продукції для споживання в свіжому вигляді, для переробки та для закладання на тривале зберігання.

7. Агрокомбінати, агрофірми і агроторгові підприємства в значній мірі впливають на сфери виробництва, переробки і реалізації овочів. В перехідний період більш стійкими виявились АПК типу "Рось" Білоцерківського району Київської області, де був створений власний акціонерно-комерційний банк і налагоджені добрі зв'язки з споживачами на внутрішньому ринку та з зарубіжними партнерами. По цьому принципу може бути організована діяльність і решти агрокомбінатів шляхом створення асоціації та спільної банківської системи, тобто по суті створювати структури типу фінансово-промислових груп.

8. Основним ринком для продукції овочевопродуктового підкомплексу залишається внутрішній ринок при одночасному удосконаленні системи державної, кооперативної і приватної торгівлі, розширенні сітки фірмових магазинів і широкому впровадженні прямих зв'язків товаровиробників з торговими підприємствами. В великих містах і крупних промислових центрах на базі торгово-закупівельних підприємств (плодоовочевих баз) необхідно створювати оптові ринки плодоовочевої продукції.

9. Розширення експорту овочевої продукції може стати важливим фактором в економічному розвитку АПК, але при умові орієнтації на світові стандарти якості і норми безпеки продуктів харчування, особливо щодо забруднень радіонуклідами після аварії на ЧАЕС.

10. Необхідне державне регулювання процесу переходу до ринкової економіки і підтримки виробників сільськогосподарської, в т.ч. і овочевої продукції з метою припинення скорочення обсягів її виробництва та стабілізації економічної ситуації в АПК, оскільки на виробників лягає не тільки економічний ризик ведення галузей в нових умовах, але й додатковий ризик переходу до ринку без сприяння держави.

11. При формуванні аграрної політики і системи реформацийних заходів на перехідний період необхідно виходити з позиції збереження створеного потенціалу виробництва, а не його руйнування. Створення нормального ринку продовольства і сировини, в т.ч. і ринку овочевої продукції, без цього не можливе.

Основні положення дисертації опубліковані в наступних роботах:

I. Монографії, нормативно-методичні і

довідкові видання, розділи в монографіях і книгах, брошури

1. Овощеводство. - В кн. "Нормирование сельскохозяйственных работ" - Харьков, 1962, 13,75 п.л., в т.ч. автора 1,3.
2. Овочівництво і картоплярство. - В кн. "Норми виробітку на ручні і кінно-ручні роботи в колгоспах Української РСР". - К.: Держ. с.-г. видав., 1962, 9,84 друк.арк., в т.ч. автора 1,3.
3. Економічна ефективність системи ведення господарства. - В кн. "Науково обгрунтована система ведення сільського господарства в Лісостепу УРСР". - К.: "Урожай", 1968, 38,51 друк.арк., в т.ч. автора 1,4.
4. Економічна ефективність спеціалізації та інтенсифікації виробництва. - В кн. "Довідник бригадира колгоспно-радгоспного виробництва". - К.: "Урожай", 1970, 17,2 друк.арк., в т.ч. автора 1,2.
5. Організаційно-господарський план приміського радгоспу (кол. монографія). - К.: "Урожай", 1971, 6,2 друк.арк. 6, в т.ч. автора 2,1.
6. Нормативи для складання організаційногосподарських планів /нормативно-методичний посібник, колектив авторів/. - К.: "Урожай", 1972, 25,0 друк.арк., співавтор.
7. Організаційно-господарський план колгоспу (кол. монографія). - К.: "Урожай", 1972, 9,1 друк.арк., співавтор.
8. Основи спеціалізації та систем ведення сільського господарства Київської області (кол. монографія). - К.: "Урожай", 1972, 25,37 друк.арк., в т.ч. автора 2,8.
9. Примерные перспективные параметры /нормативы/ рациональной организации производственных типов сельскохозяйственных предприятий. - М.: ВНИЭСХ, вып. 2, 1973, 7,78 п.л., в т.ч. автора 0,3.
10. Економічна ефективність спеціалізації та інтенсифікації виробництва. - В кн. "Економічний довідник бригадира". К.: "Урожай", 1974, 25,06 друк.арк., в т.ч. автора 1,4.
11. Основні виробничі типи сільськогосподарських підприємств (кол. монографія). - К.: "Урожай", 1974, 9,95 друк.арк., в т.ч. автора 2,5 (співавтор).

12. Досвід освоєння та економічна ефективність науково-обґрунтованої системи ведення сільського господарства в колгоспах і радгоспах різних напрямів спеціалізації. - В кн. "Науково обґрунтована система ведення сільського господарства в Лісостепу УРСР". К.: "Урожай", 1974. 42,7 друк. арк., в т. ч. автора 0,4.
13. Досвід освоєння та економічна ефективність науково обґрунтованої системи ведення сільського господарства в колгоспах і радгоспах різного напрямку спеціалізації. - В кн. "Науково обґрунтована система ведення сільського господарства на Поліссі та в передгірних і гірських районах Карпат УРСР". К.: "Урожай", 1975, 44,8 друк. арк., в т. ч. автора 0,5.
14. Примерные перспективные параметры /нормативы/ рациональной организации производственных типов сельскохозяйственных предприятий. - М.: МСХ СССР, ВНИЭСХ, вып. 4, 1976, 9,0 п. л., в т. ч. автора 0,6.
15. Предпосылки создания производственных и научно-производственных объединений овощеводческих тепличных совхозов. - В кн. "Развитие специализации, межхозяйственного кооперирования и агропромышленной интеграции". - К.: "Урожай", 1977, 19,88 п. л., в т. ч. автора 0,7.
16. Нормативы по растениеводству. - В кн. "Экономический сельскохозяйственный справочник". К.: "Урожай", 1978, 23,5 п. л., в т. ч. автора 0,7.
17. Спеціалізація і концентрація сільськогосподарського виробництва. - В кн. "Економічний довідник керівника середньої ланки". К.: "Урожай", 1980, 19,89 друк. арк., в т. ч. автора 0,7..
18. Опыт и эффективность работы тепличных комбинатов. - В кн. "Научные основы ведения сельского хозяйства зоны Полесья, предгорных районов Карпат УССР в системе агропромышленного комплекса". К.: "Урожай", 1982, 31,5 п. л., в т. ч. автора 0,9.
19. Развитие специализации и концентрации производства на базе межхозяйственной кооперации и агропромышленной интеграции. - В кн. "Научные основы ведения сельского хозяйства зоны Лесостепи УССР в системе агропромышленного комплекса". К.: "Урожай", 1982, 33,6 п. л., в т. ч. автора 1,1.

20. Углубление специализации и формирование рациональных типов с/х предприятий; модели спецпредприятий. - В кн. "Научные основы ведения сельского хозяйства зоны Степи УССР в системе агропромышленного комплекса". К.: "Урожай", 1982, 35, 7 п. л., в т. ч. автора 1, 1.
21. Развитие специализации, концентрации производства и межхозяйственной кооперации в отраслях растениеводства и животноводства. - В кн. "Комплексная программа научно-технического прогресса и его социально-экономических последствий на 1986-2005 гг по Украинской ССР". - К.: ИЭ АН УССР, 1983, 8, 3 п. л., в т. ч. автора 0, 9.
22. Научно-технический прогресс в отраслях материального производства /подразд. 3.12 Агропромышленный комплекс/. - В кн. "Научно-технический прогресс и его социально-экономические последствия на период до 2005 года по Украинской ССР /комплексная программа/. К.: "Наукова думка", 1984, 10, 55 п. л., в т. ч. автора 1, 2.
23. Нормативы на выращивание, хранение и переработку продукции растениеводства. - В кн. "Справочник экономиста сельского хозяйства", К.: "Урожай", 1985, 27, 72 п. л., в т. ч. автора 1, 1.
24. Економічна ефективність сільськогосподарського виробництва в колгоспах Рівненської області. Рівне, 1986, 6, 3 друк. арк., в т. ч. автора 0, 9.
25. Науково обгрунтована система ведення землеробства на основі технологічних стандартів в сільськогосподарських підприємствах Рівненської області. Рівне, "Облполіграфвидав", 1988, 15, 1 друк. арк., співавтор.
26. Вопросы совершенствования специализации, межхозяйственной кооперации и агропромышленной интеграции. Экономические предпосылки решения продовольственной проблемы в Украинской ССР /научный доклад-анализ/. К.: УНИИЭОСХ, 1988, 6, 2 п. л., в т. ч. автора 0, 5.
27. Проблеми розвитку і функціонування агропромислових формувань (кол. монографія). - К.: "Урожай", 1989, 10, 5 друк. арк., в т. ч. автора 1, 0 (співавтор).
28. Розвиток форм господарювання на селі (кол. монографія). - К.: "Урожай", 1993, 22 друк. арк., в т. ч. автора 1, 1 (співавтор).
29. Овочі закритого ґрунту /Ринок продовольства, інфраструктура

і механізм ринкових відносин /довідь-аналіз/. - К.: ІАЕ УАН, 1994, 5, 73 друк. арк., в т. ч. автора 0, 2.

30. Аграрна політика і ринок продовольства /довідь-аналіз/. - К.: ІАЕ, 1995, 5, 0 друк. арк., в т. ч. автора 0, 7.

**II. Рекомендації і методичні рекомендації,
пропозиції виробництву**

31. Рекомендації по поглибленню спеціалізації сільського господарства Київської області на 1968-1975рр. - К.: УкрНДІЗ, 1968, 2, 0 друк. арк., співавтор.
32. Методичні вказівки по розробці організаційно-господарського плану колгоспу/радгоспу/. - К.: У. В. "Статистика", 1969, 3, 5 друк. арк., співавтор.
33. Методические рекомендации по углублению специализации, повышению концентрации и развитию межхозяйственного кооперирования в сельском хозяйстве Украинской ССР. - К.: УНИИЗЭСХ, 1974, 3, 2 п. л., в т. ч. автора 0, 6.
34. Методические рекомендации по развитию специализации и концентрации сельскохозяйственного производства на базе межхозяйственного кооперирования и агропромышленной интеграции в Украинской ССР. - К.: УНИИЗЭСХ, 1976, 7, 2 п. л., соавтор.
35. Рекомендации по развитию специализации и концентрации сельскохозяйственного производства на базе межхозяйственного кооперирования и агропромышленной интеграции в Украинской ССР. - К.: "Урожай", 1976, 6, 9 п. л., соавтор.
36. Методические рекомендации по разработке межведомственного комплексного плана специализации и концентрации сельскохозяйственного производства на базе межхозяйственной кооперации и агропромышленной интеграции в административном районе/области/. - К.: МСХ УССР, 1980, 4, 42 п. л., соавтор.
37. Методические рекомендации по развитию межхозяйственной кооперации и агропромышленной интеграции в овощеводстве. - М.: ВНИЭСХ, 1981, 2, 5 п. л., соавтор.
38. Рекомендации по разработке организационно-экономического обоснования создания межхозяйственных формирований в растениеводстве. - М.: ВНИЭСХ, 1982, 4, 0 п. л., в т. ч. автора 0, 7.
39. Рекомендации по разработке организационно-хозяйственных планов межхозяйственных и агропромышленных предприятий и

- объединений. - М.: ВНИЭСХ, 1983, 12, 4 п. л., соавтор.
40. Методические рекомендации по формированию и размещению животноводческих комплексов, птицефабрик, тепличных комбинатов, промышленных садов и виноградников в Украинской ССР до 1990 года. - К.: МСХ УССР, 1983, 2, 9 л., соавтор.
 41. Рекомендации по обоснованию перспективных межхозяйственных агропромышленных формирований в отраслях растениеводства, животноводства и сфере производственно-технического обслуживания по основным регионам страны. - М.: ВНИЭСХ, 1984, 4, 5, соавтор.
 42. Методические рекомендации по разработке планов развития межхозяйственной кооперации и агропромышленной интеграции в районных и областных агропромышленных объединениях. - М.: ВНИЭСХ, 1984, 8, 5 п. л., соавтор.
 43. Рекомендации по эффективному функционированию интегрированных формирований в районных и областных объединениях. - М.: МСХ СССР, ВНИЭСХ, 1985, 4, 5 п. л., соавтор.
 44. Предложения по оптимальным уровням специализации и концентрации производства в сельскохозяйственных и агропромышленных предприятиях. - М.: ВНИЭСХ, 1988, 2, 5 п. л., соавтор.
 45. Методические рекомендации по разработке и освоению научно обоснованных систем ведения сельского хозяйства в колхозах и совхозах Украинской ССР. - К.: "Урожай", 1989, 4, 5 п. л., в т. ч. автора 1, 6.
 46. Рекомендации по организации производственных и научно-производственных систем и экономических взаимоотношений их участников. - К.: МСХ УССР, 1991, 2, 6 п. л., соавтор.
 47. Методичні рекомендації по формуванню і розвитку ринку плодощовчевої продукції. - К.: ІАЕ, 1994, 3, 5 друк. арк., в т. ч. автора 1, 2.

ІІІ. Статі в журналах і збірниках, тези

48. Про розміри овочівництва та картоплярства в спеціалізованих радгоспах. // Вісник сільськогосподарської науки - 1965. - № 3. - 0,6 друк. арк., в т. ч. автора 0,4.
49. Виробництво ранніх овочів в спеціалізованих приміських радгоспах. // Вісник сільськогосподарської науки - 1965. - № 12. - 0,7 друк. арк.
50. Эффективность производства овощей в специализированных

пригородних совхозах. - В зб. "Економіка і організація сільського господарства". - Вип. 10. - К.: "Урожай", 1967, 0,6 п. л.

51. Питання економіки виробництва овочів в спеціалізованих приміських радгоспах. // Вісник сільськогосподарської науки. - 1968 - №3. - 0,8 друк. арк.
52. В. І. Ленін про розвиток приміського сільського господарства. // Вісник сільськогосподарської науки. - 1969. - №7. - 0,9 друк. арк., в т. ч. автора 0,7.
53. Ефективність виробництва овочів у спеціалізованих радгоспах на зрошуваних і осушених землях. - В зб. "Економіка і організація сільського господарства". Вип. 17. - К.: "Урожай", 1969. - 0,5 друк. арк.
54. Внутрігосподарська спеціалізація приміського радгоспу. - В зб. "Економіка і організація сільського господарства". Вип. 21. - К.: "Урожай", 1969. - 0,5 друк. арк., автора 0,3.
55. Планування використання земель/осушених, зрошуваних і богарних/ для вирощування овочів у приміських радгоспах. - В зб. "Економіка і організація сільського господарства". Вип. 24. - К.: "Урожай", 1970. - 0,5 друк. арк.
56. Овочівницький тепличний тип приміських радгоспів. - В зб. "Економіка і організація сільського господарства". Вип. 28. - К.: "Урожай", 1970. - 0,7 друк. арк, в т. ч. автора 0,5.
57. Виробничий тип плодоовочевих радгоспів в зонах консервної промисловості. зб. "Економіка і організація сільського господарства". Вип. 28. К.: "Урожай", 1970. - 0,7 друк. арк., в т. ч. автора 0,5.
58. Овочево-молочний виробничий тип приміських радгоспів з осушуваними і зрошуваними землями. В зб. "Економіка і організація сільського господарства". Вип. 29. - К.: "Урожай", 1971. - 0,5 друк. арк., в т. ч. автора 0,4.
59. Удосконалення виробничого типу плодоовочевих радгоспів сировинних зон консервної промисловості на зрошуваних землях. В зб. "Економіка і організація сільського господарства". Вип. 29. - К.: "Урожай", 1971 0,7 друк. арк., в т. ч. автора 0,5.
60. Ефективність впровадження організаційно-господарського плану. // Вісник сільськогосподарської науки. - 1972. -

- №5. - 0,8 друк.арк., в т.ч.автора 0,4.
61. Методика і практика розробки проектного завдання на складання організаційно-господарських планів. В зб."Економіка і організація сільського господарства". Вип.36. - К.: "Урожай", 1972, 0,6 друк.арк., в т.ч.автора .3.
 62. Методика планування основних показників овочівництва в радгоспах сільськогосподарських зон консервної промисловості. В зб."Економіка і організація сільського господарства". Вип.36. - К.: "Урожай", 1972, 0,6 друк.арк., в т.ч.автора 0,4.
 63. Поглиблення спеціалізації господарства з розвинутим скотарством молочного напрямку. // Вісник с/г науки. - 1976. - №8. - 0,5 друк.арк., в т.ч.автора 0,3.
 64. Разработка схемы развития и размещения тепличных комбинатов в Украинской ССР. В сб."Тезисы докладов Всесоюзной научно-практической конференции "Проблемы размещения отраслей растениеводства. - М.: ВНИЭСХ, 1979, 0,3 п.л., в т.ч.автора 0,2.
 65. Формирование межхозяйственных предприятий по производству овощей закрытого грунта в УССР. В зб."Проблемы развития межхозяйственной кооперации и агропромышленной интеграции в производстве и переработке продукции растениеводства". - М.: ВНИЭСХ, 1980, 0,2 п.л.
 66. Напрями формування і удосконалення виробничих типів с/г підприємств з тепличними комбінатами. В зб."Економіка і організація сільського господарства". Вип.73. - К.: "Урожай", 1983, 0,3 друк.арк.
 67. Проблемы совершенствования организационно-производственных структур межхозяйственных формирований в овощеводстве. - В сб. Тезисы выступлений на Всесоюзной научной конференции "Проблемы экономического и социального развития АПК". - М.: ИЭ АН СССР 1983, 0,2 п.л.
 68. Спеціалізація і концентрація виробництва в рослинництві, як засіб зміцнення економіки господарств. // Вісник с/г науки. - 1985. - №10, друк.арк.6 в т.ч.автора 0,3.
 69. Напрями розвитку і перспективні параметри міжгосподарських формувань в овочівництві. - В зб."Економіка і організація сільського господарства". Вип.77. - К.: "Урожай", 1985, 0,5 друк.арк., в т.ч.автора 0,4.
 70. Рентабельность производства овощей на межхозяйственных

- овощеводческих предприятиях. - В сб. "Экономика и организация сельского хозяйства", Вып. 79. - К.: "Урожай", 1986, 0, 4 п. л., в т. ч. автора 0, 3.
71. Тепличный комбинат. В кн. "Экономический словарь агропромышленного комплекса. - К.: "Урожай", 1986, 0, 3 п. л.
72. Свежие овощи-круглый год. -К.: Реклама, 1987, 0, 3 п. л.
73. Развитие специализации сельскохозяйственных и агропромышленных предприятий в плодоовощеводстве. В сб. научных трудов ВНИЭСХ "Совершенствование организационно-производственных структур сельскохозяйственных агропромышленных предприятий и объединений". Вып. 120. - М.: ВНИЭСХ, 1987, соавтор.
74. Совершенствование специализации совхозов в пригородных зонах. В Сб. "Экономика и организация сельского хозяйства". Вып. 82. - К.: "Урожай", 1988, 0, 5 п. л., соавтор.
75. Методическое обеспечение разработки и освоения системы ведения сельского хозяйства СССР. В сб. "Тезисы докладов Всесоюзного совещания по обмену опытом разработки и освоения научно обоснованных систем ведения хозяйства (г. Вильнюс, октябрь, 1988.) М.: ВНИЭСХ, 1988, 0, 3 п. л., соавтор.
76. Эффективность межхозяйственного кооперирования в тепличном овощеводстве. В сб. "Экономика и организация сельского хозяйства". Вып. 81. -К.: "Урожай", 1990, 0, 5 п. л., соавтор.
77. Направления развития и повышения эффективности межхозяйственного кооперирования в овощеводстве. В сб. "Тезисы докладов межрегиональной научно-практической конференции "Развитие форм собственности, многоукладной экономики и кооперации в АПК в условиях рынка". В г. Киеве в ноябре, 1991, М.: ВНИЭСХ, 1991, 0, 2 п. л., соавтор.
78. Питання розвитку овочівництва в фермерських господарствах. В сб. Матеріали науково-виробничої конференції "Формування, розвиток та розміри фермерських господарств в Україні. - К.: ІАЕ, АФУ, 1994.
79. Формування овочевопродуктового підкомплексу України в умовах переходу до ринку. // Економіка АПК (Міжнародний науково-виробничий журнал). - 1995. - № 3. - 0, 8 друк. арк, с. 67-70.
80. Селянські/фермерські/ господарства спеціалізовані на виробництві овочів. // Сільські обрії. - 1995. № 5-6. - 0, 6 друк. арк.

Криворучко В.И. Формирование и эффективность овощепродуктового подкомплекса в условиях перехода к рыночной экономике.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.07.02 - экономика сельского хозяйства и АПК, Институт аграрной экономики Украинской академии аграрных наук, Киев, 1995.

Защищается рукопись диссертации и 102 печатных научных работы, содержащие теоретические и практические исследования вопросов формирования и эффективности овощепродуктового подкомплекса Украины в условиях перехода к рыночной экономике.

Проведено комплексное исследование организационно-экономических проблем развития в рыночных условиях основных составных частей подкомплекса: сфер производства, переработки, хранения и сбыта овощной продукции и функционирования овощепродуктового подкомплекса в рыночной среде.

Krivorouchko V.I. Vegetable Products' Complex (VPC) Formation and Effectivness Under Transition to a Market Economy.

The thesis under consideration has been submitted for the granting of scientific degree of The Doctor of Economic Sciences on major 08.07.02 - Economics of Agriculture and AIC - in the Institute of Agricultural Economics associated with the Ukrainian Academy of Agricultural Sciences, Kiev, 1995.

The thesis and 102 published works, presented for the defense procedure, contain theoretical and practical investigations on the issues of Vegetable Products' Complex formation and effectivness under transition to a market economy.

The complex research had been conducted on the organizational and economic problems accompanying of the VPC main complementary parts which are the spheres of production, processing, storage and marketing of the vegetable products in market conditions. The conceptual basics of the vegetable products market formation and VPC functioning are worked out referring to the new market relations.

Ключові слова: концепція, інтеграція, тепличний комбінат, енергоресурси, ринок овочевої продукції, маркетинг.

Підписано до друку 22 вересня 1995 року.
Формат 60x84, 1/16. Папір друк. Обл.-вид. арк. 2. Тираж 100 прим. Зам. № 107
ДОП Інституту Аграрної економіки УААН, 252127, м. Київ-127, вул. Героїв Оборони, 10

442511

AB 33.123